

OOLUN OOPPERA R.Y:N HISTORIA / Työ- ja tutkimussuunnitelma

Seuraavassa tähän mennessä tehdyn selvitystyön perusteella laadittu kokonaiskuvaus Oulun Ooppera r.y.:n toiminnasta. Viimeiseen lukuun sisältyy myös hahmotelma tulevan historiajulkaisun rakenteesta ja sisällyksestä (liite 1) – tässä vaiheessa vielä hyvin suurpiirteinen.

Oululaisen oopperatoiminnan alku

Oulun Ooppera ry perustettiin joulukuussa 1965 Oulun musiikkiopiston koolle kutsumassa tilaisuudessa. Musiikkiopisto pyrki näin aktiivisesti vakinaistamaan oopperatoimintaa, jonka se oli aloittanut edellisenä vuonna (1964) kahden pienoisoopperan Mozartin *Bastien ja Bastiennen* ja Haydnin *Apteekkarin* esityksellä. Tuosta esityksestä lasketaan alkavaksi Oulun Oopperan katkeamatta jatkunut musiikillinen toiminta, jonka 50-vuotisjuhlia vietetään 2014. Eräänlaisena preliminäärinä Musiikkiopiston pienoisoopperoille voisi pitää jo edellisenä vuonna opettajanvalmistuslaitoksella pianon säestyksellä esitettyä Lorzingin *Opernprobe*-oopperaa.

Oulu ei kuitenkaan ollut jäänyt täysin vaille kokemuksia oopperasta ennen yllä mainittuja oopperaesityksiä. Jos mennään ajassa runsaat 50 vuotta taaksepäin, syksyiltä 1910 löytyy Oulun Soitannollinen Seura toimesta pääasiassa oululaisin voimin toteutetun Verdin *Trubaduuri*. Sitä esitettiin kolme kertaa loka-marraskuun vaihteessa. Ensiesityksen johti kapellimestari Schöder ja muut esitykset Toivo Kuula, joka toimi Oulussa vuosina 1910-11. (Hautala 1976)

Oopperayhdistykset — valtakunnallinen ilmiö

Oulun oopperatoiminta ei ollut mikään irrallinen ilmiö. Oopperaesityksiä ja niitä tuottavia yhdistyksiä perustettiin moneen suomalaiseen kaupunkiin. Tämä kehitys edellytti, että kaupunkien musiikillinen infrastruktuuri (orkesterit, teatterit, musiikkikoulutus) oli kehittynyt ja vakiintunut julkisen rahoituksen tukemana. Joissakin eteläisissä kaupungeissa orkesteritoiminnan juuret ulottuivat 1800-luvulle tai 1900-luvun (esim. Pori, Vaasa, Turku, Tampere), mutta yleisimmin toiminnan vakiintuminen ja ammatillistuminen oli tapahtunut sotien jälkeisten parin vuosikymmenen aikana.

Ensimmäiset oopperayhdistykset perustettiin Tampereelle (1946) ja Vaasaan (1956). Lahti, Turku, Oulu ja Kotka seurasivat viiveellä eli vasta 1960-luvulla. Sen jälkeen mukana eri pituisia jaksoja ovat olleet Jyväskylä, Pori, Kuopio, Joensuu, Mikkeli, Hämeenlinna ja Seinäjoki. Mikä herätti oopperainnostuksen noin erilaisissa ja erikokoisissa kaupungeissa? Ja mikä piti sitä yllä?

Yhteisiä asioita ajamaan muodostettiin 1966 epävirallinen elin Maakuntaoopperoiden valtuuskunta, joka sitten korvattiin virallisemmalla Oopperaliitolla 1986. Liiton hallinnollinen vastuu kiersi eri yhdistyksillä. Liitto toimi maakunnallisen oopperatoiminnan edunvalvojana valtakunnalliseen kulttuurihallintoon päin, rakensi sponsoriyhteyksiä ja promotoi näkemystään, että ooppera pitää saadaan kaikkien ulottuville ja se tapahtuu vain, jos

valtionapua nauttivat teatterit sisällyttävät sitä ohjelmistoonsa. Liitto hajosi sisäisiin ristiriitoihin. Yhdistysten toiminta jatkui tai hiipui tapauksesta riippuen. Oopperan tuottaminen vaati yhdistyksiltä taitavaa diplomatiiaa välttämättömien yhteistyötahojen suuntaan. Kun ammatillisuuden vaatimus näyttämöllä lisääntyi, yhdistyksille jäikin pääasiassa organisatorisia tehtäviä ja ennen kaikkea oopperan puolustajan tehtävä. Suurissa kaupungeissa, joissa oli luotu hyvin toimivat yhteistyökäytänteet yhdistysten elämä parhaiten jatkui. Tampere on ehkä loistavin esimerkki viisaasta ”soluttautumisesta” kaupungin kulttuurihankkeisiin, mutta Oulunkin yhdistyksen toiminta ansaitsee hyvän arvosanan mahdollisuuksien optimoinnissa.

Oulun Oopperan perustaminen ja organisatorinen kehitys

Oulun Ooppera nimisen yhdistyksen 8.2.1973 päivätyssä perustamisasiakirjassa yhdistyksen tarkoitus ilmaistaan seuraavasti: ”järjestää ja tukea oopperaesityksiä sekä muullakin tavalla edistää oopperaharrastusta Oulun kaupungissa ja sen ympäristössä”. Kuinka yhdistys on toteuttanut tehtävänsä?

Oulun ooppera on liki viisikymmenvuotisen olemassaolonsa aikana tuottanut vuosittain yhden oopperaproduktion oululaisten katsottavaksi (ks. liite 2). Moinen oopperatoiminnan sitkeä jatkuvuus ei oopperayhdistysten historioissa ole kovin yleistä. Vain Tampere ja Vaasa ovat pystyneet samaan jatkuvuuteen, mutta ylittäneet Oulun reippaasti vuosittaisten produktioiden määrässä. Mitkä tekijät ovat Oulun Oopperan toiminnan jatkuvuuden takana? Asiaa tarkemmin tutkimatta uskoisin selityksenä olevan oopperayhdistyksen taitavan toiminnan lisäksi sen, että kaupunginteatterin organisaatiossa ooppera on nimetty yhden johtaja-ohjaajan vastuualueeksi. Yhdistyksen taitava toiminta ja neuvottelukyky on näkyvissä läpi historia. Taitavuutta osoittaa myös kyky arvioida tehtävät uudestaan sitä mukaa kuin tavoitteita saavutetaan eli julkinen organisaatio ottaa niitä vastuulleen.

Matkalla innokkaiden harrastajien talkootyöstä ammattilaistalolle oululainen oopperatoiminnasta löytyy kulttuuri-instituutioiden kohdalla hyvin tyypillisiä kehityskulkuja kuten vastuiden portaittaista keventymistä. Kaupungin musiikkitoimi, kaupungin teatteri ja oopperayhdistys tekivät vuodesta 1972 yhteistyösopimuksia, jossa määriteltiin eri tahojen vastuut oopperaesityksen tuottamisessa ja mukautettiin toiminta taidehallinnon muutoksiin. Luonnehdin tässä hyvin suppeasti Oulun oopperatoiminnan vaiheita yhteistyösopimusten jäsentämissä aikajaksoissa.

1964 -71. Musiikkiopisto, orkesteri ja oopperayhdistys toimivat tiiviissä yhteistyössä. Esitykset Kauppaoppilaitoksen juhlasalissa ja vuodesta 1968 alkaen Pohjankartanossa, jossa käytössä oli jo jonkin verran näyttämötekniikkaa ja kohoava katsomo. Solistit musiikkiopiston opettajia ja opiskelijoita. Esitysten määrä kasvoi vuosi vuodelta (1 -2-3 -5 -7 -8 -8 -9).

1972 - 1974 1. Yhteistyösopimus. Oopperat **uudessa teatteritalossa.** **Ooppera teatterin ohjelmistoon** → ohjaus, lavastus, puvustus ja tekniikka ammattilaisilla; musiikkitoimen vastuulla harjoituspianistit ja orkesteri, oopperayhdistys solisteista, joista 1-2 vierailijaa paikallisten lisäksi.

1975 – 1987 2. Yhteistyösopimus: tarkennuksia edelliseen.

Ooppera teatterin toimintaohjelmassa yhtenä ensi-iltana. Organisoitiin teatterin, musiikkitoimen ja yhdistyksen yhteistyöelimet vastaamaan produktioiden suunnittelusta ja toteutuksesta. Teatterilautakunta teki päätökset. **Oulun Ooppera r.y.:n vastuulla olivat solistien kiinnitykset, palkkiot, matkakorvaukset ja nuottimateriaalit. 1-2 vierailevaa solistia.**

Kauden lopulla 1985 oopperayhdistysten kattojärjestö **Oopperaliitto** organisoivat valtakunnallisen **solistipankkijärjestelmän** helpottamaan solistien valintaa ja rekrytointi sekä sponsori-hankintaa.

1987 – 2000 3. Yhteistyösopimus yksinkertaisti ja selkeytti edellistä.

Teatterin johtoryhmään tuli **oopperatoiminnan johtaja-ohjaaja**, joka vastasi oopperan osalta lyhyen ja pitkän aikavälin suunnittelusta apunaan ns. **taiteellinen työryhmä, jossa kaikki yhteistyötahot olivat edustettuina.** Päätökset ohjelmistosta teki edelleen teatterilautakunta. **Oulun Ooppera r.y. vastasi solisteista ja kuorosta.**

2000 -- 4. Yhteistyösopimus: vastuut ennallaan. Suunnittelu kolmen vuoden tähtäyksellä. Oopperan toteuttamisesta vastaa eri osapuolien **johtoryhmä, jossa kaikki** sopijapuolet olivat edustettuina ja jonka puheenjohtajana oli kaupunginteatterin johtaja. **Yhdistys vastaa solistien kiinnityksistä ja sitoutuu huolehtimaan valtionavun ja muiden mahdollisten avustusten hakemisesta.**

Miten tästä eteenpäin, on auki. Kulttuurilautakunta irtisanoi viimeisen yhteistyösopimuksen vuoden 2010 lopussa ja esitti työryhmän perustamista pohtimaan oopperatoiminnan kehittämistä (Kulttuurilautakunta 15.12.2010 §93). Näin tapahtui: 14.1.2011 asetettiin Oopperatoiminnan kehittäminen Oulussa –työryhmä, joka 29.8.2011 apulaiskaupunginjohtaja Salolle jättämässään loppuraportissa asettaa vuosittaiselle oopperaproduktiolla korkeat laatuvaatimukset tavoitteena tehdä Oulusta ”kansallisesti ja kansainvälisesti tunnettu oopperakaupunki” (s. 4). Kokonaisvastuu oopperan tuottamisesta ja sopimusten tekemisestä tarvittavien yhteistyötahojen kanssa esitetään annettavaksi kaupunginteatterille velvoitteeksi. Oulun Ooppera ry:n rooliksi kaavaillaan: ”olla kannatusyhdistys, joka kanavoivat oopperataiteen ystävien ja tukijoiden henkisen ja aineellisen panoksen oopperatoiminnan kehittämiseen ja yleisöpohjan laajentamiseen.” (s. 5) Kaupunginhallitus päätti kokouksessaan 28.11.2011 apulaiskaupunginjohtaja Salon esityksestä oopperatoiminnan kehittämisen suuntaviivat työryhmän raportin mukaisesti (KH §612). Oulussa on siis käynnissä prosessi, joka useissa oopperayhdistyksissä tapahtui paljon aikaisemmin.

Oopperaesitykset — oopperatoiminnan näkyvä osa

Oulun Oopperayhdistys aloitti toimintansa tilanteessa, jossa kulttuurielämän infrastruktuuri vasta rakentui Oulussa. Oopperan kannalta tärkeät laitokset, vuonna 1952 perustettu musiikkiopisto ja vuodesta 1937 toiminut orkesteri oli

juuri kunnallistettu 1961. Oulun teatteri kunnallistettiin neljä vuotta myöhemmin 1965, mutta vasta uuden teatteritalon valmistuttua se tuli mukaan oopperoiden tuotantoon. Siitä alkaen oopperaa on esitetty kaupunginteatterissa lukuun ottamatta aikaa jolloin teatterissa oli suuri peruskorjaus- ja laajennusremontti.

Oulun Ooppera r.y.:n olemassaolon aikana esitettyjen oopperoiden (liite 2) valintaan vaikuttivat kaikki yhteistyötahot. Valintaan vaikuttaneita seikkoja voisi analysoida monelta kannalta. Tässä tarkastelen esitettyjen oopperoiden listaa musiikin tyylihistorian läpi (liitteessä 2 värit symboloivat eri genreja). Romantiikan genreen (keltainen) kuuluu esitetyistä oopperoista valtaosa (28). Näin on yleensäkin oopperatalojen ohjelmistojen kohdalla yksinkertaisesti siitä syystä, että suurimmat yleisön suosikit löytyvät tästä ryhmästä. Klassismia edustajia (punainen) on Oulussa esitetty kaiken kaikkiaan kuusi: Haydn, neljä Mozartin oopperaa ja Gluckin Orfeus ja Euridice. 1900-luvulla sävellettyjä (vihreä), sävelkieleltään lähinnä uusklassismiksi luonnehdittavia on neljä (Britten, kaksi Menottia ja Stravinski). Suomalaisia oopperoita (valkea) Oulussa on esitetty kaikkiaan yhdeksän. Pohjalaisia-oopperasta on kaksi eri tuotantoa (1979 ja 1987).

Ohjelmistovalinnan periaatteet muuttuivat ilmeisesti ratkaisevasti 1980-luvun lopulla. Tätä ennen esitettiin pääasiassa romanttista perusohjelmistoa, johon lisättiin pari wieniläisklassismin edustajaa, suomalaista kansallisromantiikkaa ja – ehkä rohkeimpana tyylivalintana – kaksi Tauno Marttisen. Vuodesta 1988 lähtien oululaiset ovat saaneet nauttia monipuolistuvasta oopperatarjonnasta: muita kuin romanttiseen kantaohjelmistoon laskettavia on ollut enemmistö ja tyyli vaihdelleet kiitettävän tiheästi. Tämä on ollut tietoinen valinta, jolla on pyritty sekä huolehtimaan kassavirrasta että avaamaan yleisön korvia uudelle ja yllättävälle. kuten valintoihin vahvasti vaikuttanut oopperajohtaja-ohjaaja Leena Salonen on kertonut lehtihaastatteluissa (ks myös Knihtilä 1997, 76). Kuinka oopperavalinnat vaikuttavat yleisömääriin ja sitä kautta teatterin talouteen on mielenkiintoinen kysymys ja helposti tutkittavissa katsojatilastoista.

Näkymätön näkyväksi — Oulun Ooppera r.y.:n historia -hanke

Oulun Ooppera r.y.:n historiahankkeen kohteena on kaikki oopperatuotantoihin tähtäävä toiminta, jossa Oulun Ooppera on ollut mukana. Kyse ei siis tarkkaan ottaen ole vain Oopperayhdistyksen toiminnasta. Yhdistys oli kuitenkin tärkeä toimija alkuvaiheessa. Voisikin kysyä, mitkä tekijät yhteiskunnassa ja kulttuurissa vaikuttivat maakunnallisen oopperatoiminnan nousun juuri 60-luvulla? Ja mitkä tekijät vaikuttivat nimenomaan Oulussa? Voisiko selittäjänä olla esimerkiksi vasta perustetun yliopiston vetovoima. Etelä-Suomen yliopistoissa koulutettu virkamieskunta koki Oulusta puuttuvan jotain, johon oli tottunut. Ja kun kenttä oli koskematon, mahdollisuus päästä myös konkreettisesti osallistumaan oopperatyöhön oli houkuttelevaa.

Kuten edellä olevasta kuvauksesta näkyy, vastuita jaettaessa yhdistyksen rooli on ajan mittaan supistunut. Alussa se otti missiokseen oopperan tuomisen oululaisten ulottuville ja onnistui siinä rakentamalla yhteydet oululaisiin taidelaitoksiin. Vähintään yhtä tärkeää toiminnan jatkuvuuden kannalta oli

liittoutuminen muiden kaupunkien oopperayhdistysten kanssa tavoitteena valtakunnallinen näkyvyys ja valtion taidehallinnon taloudellinen tuki. Oopperayhdistyksen arkisto käsittää noin hyllymetrin verran mappeja, osa hyvässä järjestyksessä, mutta aikamoisia aukkojakin on. Nuo arkistot ovat oleellisen tärkeitä lähteitä historiaa kirjoitettaessa. Haastatteleamalla saadaan paitsi lisättyä ja tarkennettua asiantietoa myös kerättyä kokemuksellista muistitietoa.

Oopperaohjelmiston osalta yleisö saa sisällöllistä informaatiota mediasta (puffit ja kritiikit), kaupungin taidehallinnon tiedotteista ja esityksen yhteydessä käsiohjelmasta, joka aina sisältää oopperan juoniselostuksen ja mahdollisesti selvityksen oopperan historiallista taustasta sekä tarkat tiedot tuotannossa mukana olevista. Kaikki mainitut dokumentit ovat myös historiallisen tutkimuksen lähdeaineistoa. Kun tutkimuksen kohteena on puolen vuosisadan periodi, joka sisältää kymmeniä tuotantoja, joudutaan luultavasti ryhmittämään ja tiivistämään oopperatuotantojen esittelyä. Toisaalta esityksiin suoraan liittyvää materiaalia on niin runsaasti, että sisällönanalyysi voi tuoda näkyviin yllättäviäkin juonteita. Liitteessä 2 esitetty tuotettujen oopperoiden tyylianalyysi on esimerkki tavasta saada kerätty informaatio tiivistetyksi.

Oopperayhdistyksen työ on sisältänyt paljon muutakin kuin oopperoiden tuottamista. Yhdistys on esimerkiksi huolehtinut oopperakaronkoista ja ensi-iltojen kutsuvieraiden isännöinnistä. Se järjesti Oopperaliiton valtakunnalliset oopperapäivät Oulussa 1975 ja vuosien mittaan oopperakonsertteja, koulutusta laulajille (esim. Kim Borgin kurssi), esitelmätilaisuuksia jne.

Oululainen oopperatoiminnan vaiheet ansaitsevat tulla dokumentoiduksi. Oulun Ooppera r.y. on pannut toiminnan alulle, ponnistellut pitkäjänteisesti esitysten taiteellis-ammattillisen tason nostamiseksi ja toiminut sen puolesta, että oululaiset kerran vuodessa voisivat nauttia oopperasta omassa teatterissaan. Liki puolen vuosisadan aikana suuri joukko kaupunkilaisia on ollut toiminnassa mukana. Alkuvuosina näytöksiä tuotettiin suureksi osaksi talkootyönä, mutta samalla neuvoteltiin sitkeästi oopperalle paikkaa ammattiteatterin ja musiikkitoimen sisällä. Vaikka oopperalla on jo vuosia ollut paikka siellä, se ei koskaan tule toimeen ilman taitavia harrastajia esimerkiksi kuoron osalta. Aivan varmaa on, että ilman Oulun Ooppera r.y.:tä Oulussa ei olisi liki viisikymmenvuotista oopperaperinnettä.

Lähteet:

Hautala, Kustaa (1976) Oulun kaupungin historia IV 1856 – 1918. Oulun kaupunki.

Huttunen, Matti (2002) Suomalaisen esittävän säveltaiteen historia. Teoksessa: Suomen musiikin historia. Esittävä säveltaide. Helsinki: WSOY. 303 – 437.

Knihtilä, Aila (1997) Kiusallisen hyvää. 30 vuotta oululaista oopperaa. Pro gradu –tutkielma. Musiikkikasvatus, Oulun Yliopisto.

Oopperatoimen kehittäminen Oulussa –työryhmän loppuraportti 29.8.2011

Oulun Ooppera r.y:n arkisto

Arto Vuorjoen arkisto

Oopperayhdistysten nettisivut

Oulun kaupungin nettisivut